

Temps de masos, terra de masies. Estudi del Fons Ramon Ros Castelló (segles XIII-XVI)

Jaume Vilaginés Segura*

Resum: Els pergamins del Fons Ramon Ros Castelló, dipositats a l'Arxiu Històric de Mollet del Vallès (AHMVA), permeten un estudi exhaustiu de la història social de Mollet i Gallecs en el transcurs de diferents segles, a través de dues famílies, i ens amplien el coneixement de la topografia i la toponímia històrica de les dues localitats. Aquests documents ens aporten informació sobre les dues famílies esmentades, els Mascort de Gallecs i els Ros del Cloquer de Mollet, que van posseir el domini útil dels masos respectius abans que, probablement per un matrimoni posterior, s'unissin en una sola família i establissin la residència al mas Mascort (can Mulà de Gallecs). Els documents del fons són de caràcter notarial i es van conservar amb la finalitat de justificar el domini patrimonial sobre les propietats familiars. A través d'aquesta documentació, podem observar el

model familiar que va ser el puntal de la societat catalana fins a l'època contemporània, basada en la figura de l'hereu, que va permetre crear llinatges de pagesos que se sentien identificats amb el seu mas, el nom del qual portaven com a cognom. També, es pot observar com la successió en un sol fill generava problemes greus de supervivència del patrimoni i de la família, ja que la llei obligava a pagar la legítima dels germans cabalers i els dots de les germanes amb oneroses quantitats. Finalment, l'estudi de les dues famílies demostra com les dones, quan esdevenien hereves (pubilles), conservaven l'autoritat sobre el mas i s'encarregaven de transmetre la continuïtat dinàstica de la família i la integritat del mas.

Paraules clau: mas, hereu, sagrera, pubilla, família, contracte emfitèutic, senyor útil i propietari, censal mort.

33

*Historiador, jvilagin@gmail.com

Article rebut el 9 de setembre de 2024; acceptat el 24 de setembre de 2024.

L'autor agraeix la col·laboració de Xavier Pérez Gómez –arxiver, historiador i director de l'Arxiu Comarcal del Vallès Oriental–, en l'elaboració de l'article, com a redactor dels registres dels pergamins del Fons Ramon Ros Castelló dipositats a l'Arxiu Històric de Mollet del Vallès (AHMVA) i com a transcriptor del pergami de l'Annex.

The time of *masos*. Study by the Ramon Ros Castelló heritage fund. 13th-16th centuries

Abstract: The scrolls belonging to the Ramon Ros Castelló heritage fund, which are held at the Mollet del Vallès historical archives (AHMVA), give us an in-depth insight into the social history of Mollet and Gallecs. The records span several centuries from the perspective of two families, and help us expand our knowledge of the topography and historical toponymy of the two local areas. The documents provide us with information about the families, the Mascort family from Gallecs and the Ros del Cloquer family from Mollet, who held ownership of their respective farms before they were joined as a single family—probably as a result of a subsequent marriage—and established their residence at Mas Mascort (Can Mulà in Gallecs). The documents held in the heritage fund are notarial in nature, and were kept in order to prove ownership of the family

properties. Through this documentation, we can gain insight into the family model that was the mainstay of Catalan society until contemporary times, which was based around the figure of the heir. This clear concept of inheritance meant there were lineages of rural people who identified with the local country estate, or 'Mas', whose name they bore as a surname. We can see how the succession of the eldest son and heir could cause serious problems for the survival of the family estate, as the law stated his obligation to pay forced heirship to his brothers and dowries to his sisters for burdensome amounts. Finally, the story of the two families shows how, when women were the heirs (known in Catalonia as "pubilles"), they retained power over the estate and were responsible for transmitting the continuation of the family line and keeping the farmland together.

Keywords: mas, heir, churchyard, pubilla, family, emphyteutic lease, senyor útil i propietari, censal mort.

Introducció

La masia està admirablement as-sentada sobre la terra: la seva presència no crispa res, no enerva res... Terra i edifici es fonen en la mateixa, llarga, ampla simfonia. Ho deia Josep Pla a la dècada de 1960, l'autor de l'Empordà s'endinsà a descriure en el llibre *Els pagesos* una realitat que coneixia molt bé, perquè en procedia i de la qual no va renegar mai (Pla, 1968, p. 89). En el temps de Josep Pla, la masia i el mas eren un conjunt paisatgístic destacat, important encara, que anava perdent la rellevància en la personalitat del territori. Efectivament, la masia i el mas van ser un dels elements definidors del paisatge català, però també de la seva economia i dels valors de la seva gent.

El mas va esdevenir el puntal bàsic de l'estructura social de la societat catalana durant segles (To 1998; Congost i To 1999; Congost, 1990). Els mecanismes socials que l'han definit, la figura de l'hereu i la donació unigènita en vida, que han caracteritzat el sistema successori català, aparegueren com una solució per a la subsistència del mas i la pervivència del sistema de producció del qual era l'element essencial (Terrades, 1984; Ferrer, 2007). El pagès, que portava el mas, i la seva família van configurar una manera de pensar i d'entendre el món molt determinada. Certs autors de finals del XIX i de començaments del segle XX van convertir aquesta visió del món

en una ideologia conservadora, anomenada pairalisme (Congost, 1990), que Josep Pla va criticar. El pagès, segons Pla, no era un simple llaurador, un camperol que mantenia uns forts vincles amb la terra, sinó el gestor d'una realitat, el mas, que era la seva font de subsistència, però també un fi en ell mateix. Com veurem, a Mollet la família s'integrava en el mas i, en alguns moments crucials, el mas i la seva família es confonien i se substituïen. Durant segles, la família pagesa i el seu mas han estat la base de la societat catalana. En el seu temps, Josep Pla encara podia observar els trets que caracteritzaven la mentalitat del pagès de mas, individualista i emprenedor, que es van modelar durant segles.

Passejant pel tramut urbà de Mollet (a vista d'ocell, una indiscutible ciutat industrial), encara hom pot trobar inesperadament la façana d'alguna masia. L'expansió urbanística va engolir o esborrar del mapa les masies més properes al nucli de la localitat, l'església i el barri de la sagrera; també, les que en la difusió de la trama urbana hi quedaven més allunyades. El territori de Gallecs va quedar més immunitzat d'aquesta onada urbanitzadora, per lluites populars que tothom coneix, i encara s'hi poden trobar antigues masies que continuen amb la seva funció original.

Mollet també va ser una terra de masies. Com en tota localitat del Principat en èpoques preindustrials (fins i tot encara durant molts temps en plena industrialització), les masies i l'activitat agrària van tenir un paper predominant en la vida social i econòmica de Mollet. L'inventari de

les cases de pagès del municipi, elaborat pels serveis municipals, posa en evidència la pervivència de l'activitat agrària a Mollet i la importància que en el passat van tenir les masies en la vida local (Garcia-Pey, 2001). També es constata la desaparició de molts edificis de pagès, alguns dels quals eren masies molt antigues amb un alt valor històric i patrimonial. El canvi de sistema de producció i d'estil de vida que es va produir en el darrer segle el representa perfectament la família Ros, el patrimoni documental de la qual ens servirà per conèixer el Mollet de l'època de les masies. Els Ros van posseir la masia de Ros del Cloquer, que després s'anomenarà de can Falguera, al costat de l'església, i finalment per matrimoni es van traslladar a la de can Mulà (antigament can Mascort), a Gallecs. De gent de masies van esdevenir en el segle xx propietaris de la fàbrica de Can Mulà.

La història de Mollet des de fa mil anys ha estat ben estudiada (Vilaginés, 2006a, 2020). També, la de la seva gent, almenys dels qui van esdevenir l'aristocràcia local (com deia Josep Pla); és a dir, dels pagesos de mas més destacats (Vilaginés, 2020). Ells van dirigir les institucions locals, la universitat de parròquies de Mollet, Gallecs i Parets, juntament amb els pagesos d'aquestes dues darreres localitats; van lluitar perquè les tres parròquies esdevinguessin carrers de Barcelona i evitar així el domini jurisdiccional dels senyors de Vilatzir (Torre de Malla); i van afegir-se a la revolta remença per alliberar-se dels mals usos que a molts els oprimia (Vilaginés 2020). Cristòfor Mascort i Jaume Ros es van declarar remen-

ces i es van afegir al sindicat que s'estava formant per enfrontar-se a les forces senyorials, l'any 1448. Vicenç Ros també va participar en la recaptació del tall que havien de pagar els pagesos remences per acabar el conflicte (Vilaginés, 2020).

No obstant això, el coneixement de Mollet que tenim dels segles en què es va consolidar el que podríem anomenar el "temps de les masies", especialment els segles xv i xvi, és escadusser. El Fons Ramon Ros Castelló, dipositat a l'Arxiu Històric de Mollet del Vallès (AHMVA), ens ofereix una excel·lent oportunitat per apropar-nos-hi.¹ A través dels pergamins que formen el fons, hi trobarem la història de dues famílies, els Mascort de Gallecs, i els Ros de can Ros del Cloquer, de Mollet (veurem que hi havia diferents masies amb el cognom Ros). Hi trobarem descripcions topogràfiques del Mollet d'una època en què el tramut urbà es limitava a l'església i als edificis de la sagrera i evidències històriques de la toponímia de la parròquia de Mollet, més específicament de les zones més properes a la Mogoda (els Ros tenien com a senyor el monestir de Montalegre) i de la parròquia de Gallecs (Gallecs va ser durant molt de temps una parròquia independent). Els pergamins ens explicaran les polítiques matrimonials, ens donaran coneixement del sistema successori, que hi anava molt relacionat (Gifre, 2003; Ferrer, 2007), i ens parlaran de les complicacions econòmiques de la vida dels pagesos dels masos, que tot i no ser els senyors de la terra, n'eren usufructuaris vitalicis i

hereditaris, en virtut dels contractes emfitèutics que havien contret amb els veritables senyors de la terra (en el cas dels Mascort, el senyor del castell de Plegamans; en el cas dels Ros del Cloquer, els monestirs de Montalegre i de Sant Cugat del Vallès). Tot això, en el marc d'una societat respectuosa i compromesa amb la legalitat, representada en la figura del notari i en la força jurídica del document escrit.

El Fons Ramon Ros Castelló

El Fons Ramon Ros Castelló és un conjunt documental de caràcter familiar que actualment està dipositat a l'Arxiu Històric de Mollet del Vallès (AHMVA). És un fons que recull la documentació notarial que afecta el patrimoni de la família. Això vol dir que està compost per material justificatiu del patrimoni immobiliari familiar: cancel·lacions de deutes i altres documents importants sobre la propietat o sobre els membres familiars. Està format per 53 pergamins, que són la base d'aquest estudi, datats des del segle XIII fins a finals del segle XVI, i per altre material documental, que correspon a èpoques posteriors.

El conjunt del fons està integrat per documents d'origen notarial. Els notaris van ser un element que ha caracteritzat al llarg del temps la legalitat catalana. Des dels segle x, els documents redactats per persones amb credibilitat social servien com a proves irrefutables en els judicis. Els primers escrivans amb funcions notariales van ser eclesiàstics, normalment eren jutges o, en les petites poblacions, els cape-

¹ Conté 53 pergamins i material divers (sobretot manuscrits) en procés de catalogació.

llans locals (Vilaginés 2023; Ferrer, 2000). Quan es va desenvolupar la monarquia medieval, els reis van intentar substituir els primers escriptors-notaris per funcionaris públics (Ferrer, 1995). No ho van aconseguir del tot i així fins a inicis del segle XVI els vicaris o rectors parroquials encara redactaven o donaven fe de l'acte notarial (àpoca, testament, venda, etc.). Ho van fer, per exemple, els rectors i vicaris de les parròquies de Mollet i de Gallecs els anys 1428, 1465, 1492, 1500 i 1506.² A Mollet també hi havia una escrivania pública que va regentar Joan Colomer, el ferrer, segurament sota l'autoritat del batlle local.³ Les principals institucions eclesiàstiques tenien els seus propis notaris. En els pergamins del fons hi destaquen els notaris que actuaven sota l'autoritat del prior del monestir de Montalegre: per exemple, "Bernat Plana notari públic per autoritat apostòlica de la baronia de Mogoda i del prior de la cartoixa de Santa Maria de Montalegre" (1516).⁴ Els notaris de nomenament reial estaven instal·lats a la ciutat de Barcelona i a les viles comarcals importants: Sabadell, Caldes de Montbui i Granollers.⁵ A Granollers hi residia una notaria reial: els seus notaris apareixen onze cops en els pergamins del fons.⁶ Cada cop que un notari

de Granollers signava un document, recordava que exercia la seva funció per manament reial, amb atribucions per a tot el territori reial i en el segle XVI limitades al Principat de Catalunya i els comtats de Rosselló i Cerdanya: per exemple, "Llorenç Guillamot, habitant de Granollers, notari per autoritat reial per al Principat de Catalunya i comtats de Rosselló i Cerdanya".⁷

Els pergamins del Fons Ramon Ros Castelló permeten analitzar la societat de l'època a partir de la informació que fa referència a dues famílies de pagesos de mas. El conjunt documental correspon a la unió de dues famílies, els Mascort de Gallecs i els Ros del Cloquer de Mollet, que van posseir l'explotació dels dos masos homònims. Per tant, el conjunt documental té una part de pergamins referits als Mascort (15) i una part, referits al Ros del Cloquer (25). Uns quants pergamins no tenen cap relació aparent amb les dues famílies. La vinculació d'aquests darrers documents amb els Mascort o els Ros del Cloquer és difícil d'establir. El material documental de les dues famílies es devia unir quan es va produir la fusió familiar probablement amb un matrimoni, que queda fora de l'àmbit temporal d'aquest treball. Segurament, aquest matrimoni va

² Arxiu Històric de Mollet del Vallès (AHMVA), Fons Ramon Ros Castelló. Gallecs: doc. 10 (1428), 12 (1465) i 16 (1492); Mollet: doc. 21 (1500) i 22 (1506).

³ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 48 (1580).

⁴ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 28 (1516).

⁵ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló. Caldes de Montbui: doc. 2 (1297) i 24 (1510); Sabadell: doc. 5 (1355) i 40 (1565); Granollers: doc. 17 (1495), 19 (1498), 30 (1523), 32 (1528), 39 (1557), 40 (1559), 46 (1576), 47 (1578), 48 (1580), 49 (1588) i 51 (1595).

⁶ Vegeu la nota anterior.

⁷ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 39 (1557).

ser el de Vicenç Ros amb Elisabet Mascort l'any 1613, segons es desprèn de l'arbre genealògic familiar (figura 4). La nova família, que devia mantenir el cognom Ros, es va traslladar a viure al mas Mascort, més endavant anomenat can Mulà. Sabem que una branca dels Ros del Cloquer van continuar residint en el mas del mateix nom, que en el segle XVIII es deia can Falguera, per referències documentals posteriors.⁸ Encara en el segle XX els habitants de can Falguera portaven el nom Ros (Garcia-Pey, 2001).

L'inventari dels pergamins està format per vendes (9), establiments o contractes emfitèutics (3), reconeixements de drets (6),

pactes o sentències arbitrals (2), àpoques (rebutts de pagaments) i redempcions de deutes (20), testaments (5) i donacions (3). Hi ha 5 documents del fons de pergamins que són de difícil transcripció i que hem deixat fora de l'estudi. Com es pot observar, hi apareixen tipologies documentals que clarament corresponen a la finalitat del fons, com són els testaments i les àpoques. D'aquestes darreres, la majoria són justificants de pagament de legítimes i de dots matrimonials. També, la presència de vendes i de contractes emfitèutics, referits a béns immobiliaris (terres), resulta lògica per a la finalitat del fons. En canvi, es troben a fal-

Figura 1. Can Mulà de Gallecs. Font: Generalitat de Catalunya, Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

⁸ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 72 (1683).

tar capítols matrimonials, el contingut dels quals podia comportar una important afectació sobre la propietat del mas.

El patrimoni documental del Fons Ramon Ros Castelló va més enllà de permetre conèixer l'origen d'un nissaga molt antiga de Mollet i de Gallecs. La informació que ens aporta ens permet conèixer millor la societat d'una època fins ara poc estudiada i coneguda: ens ajuda a entendre una societat en què la base era el mas, una unitat d'explo-tació i de recaptació de tributs i de rendes, però també una unitat de convivència que tenia en les seves famílies el suport essencial. Així mateix, com hem observat més amunt, els pergamins ens amplien la informació que tenim sobre la toponímia i la topografia del passat de Mollet i Gallecs, que és amb el que començarem, tot seguit.

Topografia històrica: vila i masos

Com en moltes altres localitats de la plana prelitoral, la història de Mollet es comença a conèixer bé a partir del segle X i és en els segles XI i XII quan la documentació escrita i les fonts arqueològiques són més pròdigues. El Mollet del segle XII era una comunitat amb parròquia pròpia i tenia un paisatge físic i humà bastant definit (Vilaginés, 2006c). El nucli de la població envoltava l'església; probablement un edifici romànic. Al voltant seu hi havia l'entorn de la sagrera, de la qual coneixem l'extensió aproximada, per les descripcions de les actes de consagració d'altres parròquies i per les troballes arqueològiques que s'han realitzat a prop de l'església (Vilaginés, 2001; Roig,

2015). Les sagreres tenien un perímetre de 30 passes al voltant de l'església, encara que amb el temps el nucli construït es va anar estenent. Això va passar segurament a Mollet, on les construccions que s'hi bastiren van conformar un tram urbà compacte, possiblement més enllà de la sagrera, que la documentació reconeix amb el terme de *villa* (vila). La composició de la sagrera de Mollet la coneixem des de finals del segle XII, a través del capbreu que va redactar el batlle episcopal (Vilaginés, 2006a). Per les possessions que tenien a la sagrera pagaven rendes al bisbe 17 persones, entre elles l'esposa de Rossi (probablement avantpassats dels Ros), i el taller del ferrer, que havia estat Gerard Martí (Vilaginés, 2020). Aleshores, la sagrera devia ser prou densa. Segurament, l'interès per ocupar un espai amb protecció sagrada va provocar una abundància d'edificacions (sagrers), algunes habitades, altres simples magatzems (cellers) i aquesta pressió constructiva devia provocar l'amortització d'una part del cementiri que es constata en les troballes arqueològiques, entre els segles XI i XII (Roig, 2015).

En el conjunt d'edificis que es generaven més enllà de la sagrera hi havia el mas en què residia Pere Bora: "*mansum in villa ipsa in quo stat Petrus Bora*" (Vilaginés, 2006a). La sagrera i els edificis annexos formaven la vila que se cita ja en el capbreu del segle XII i que servia per localitzar altres indrets del terme de la parròquia: "*subtus villam iuxta idem molendinum alterum campum*"; "*habet super villam de Molleto ad ipsum Ledone*". La sagrera va perdre la seva funció inicial d'espai

protegit i, com hem dit, es va difondre territorialment, però el nom es va mantenir i encara en el segle XVI servia per ubicar-hi habitants de la localitat: “honore barnardi riera cellaria de molleto”; “Bernardi Riera de sacraria”, “en el camí que va del mas Cuscó a la sagrera”.⁹ Si en el segle XII la majoria de sagrers pertanyien al bisbe, sabem que en el segle XIV alguns eren propietat del monestir de Sant Cugat, que va desenvolupar un domini important a Mollet. El monestir tenia diverses cases i algun celler a la sagrera, pels quals els pagesos que els aprofitaven pagaven una renda: Feliu Olivera, un pagès de mas, va vendre les cases que tenia en usdefruit pel monestir a Bartomeu Mollet l’any 1325; les mateixes cases limitaven amb un celler de Sant Cugat.¹⁰

40

Un mas que pagava rendes al monestir vallesà era el de Ros del Cloquer. Sobre el mas i la família que el va regentar en parlarem més endavant. En tot cas, la ubicació que tenia aquest mas a la sagrera és indubtable. Jaume Ros va fer testament l’any 1428; es feia dir Jaume de la Sagrera.¹¹ Més endavant el seu net, Joan Ros, es feia dir Joan Ros de l’Església.¹² El nom de Cloquer que comença a aparèixer en el segle XVI (1514)¹³ ens remet a la proximitat al campanar que actualment encara avui s’erigeix com a emblema de la localitat;

una construcció imponent si tenim en compte les dimensions de l’església gòtica edificada a començaments del mateix segle i de l’anterior església romànica, segurament molt més petita. El nom del mas, relacionat amb el campanar, ens permet especular que l’erecció d’aquesta construcció correspongui a la mateixa època en què es va edificar l’església gòtica, entre 1498 i 1508 (Gordi i Vilaginés, 1993). D’èpoques més recents tenim una fotografia de la masia de Ros del Cloquer, que en el moment de la imatge es deia can Falguera. La imatge permet fer-nos una idea de la ubicació del mas (masia), que amb el nou edifici gòtic va quedar enganxat a les parets de l’església (figura 2).¹⁴

Figura 2. Can Falguera és la masia que està a l’esquerra de l’antiga església, dècada de 1900. Font: AHMVA.

⁹ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 26 (1514), 30 (1523) i 72 (1683).

¹⁰ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 3 (1325).

¹¹ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 10 (1428).

¹² AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 22 (1506).

¹³ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 27 (1514).

¹⁴ Hi ha la possibilitat que el campanar fos edificat anteriorment, perquè un pergami de 1310 es refereix a “el castell i la vila de Mollet”. L’aspecte fortificat del campanar podria explicar la descripció de la localitat com a castell. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, pergamins, 269, 1A-261.

Per un document de 1683, sabem que el mas de Ros del Cloquer limitava amb l'església, el cementiri i les cases del ferrer Joan Colomer.¹⁵ El cementiri es devia estendre per la part sud-est de les esglésies (primer romànica, després gòtica) en una àmplia àrea que devia variar amb ocasionals amortitzacions, com indica l'arqueologia (Roig, 2015). La ferreria, que ja s'esmenta l'any 1136 (Vilaginés, 2006c), es trobava dins de la sagrera i probablement es devia mantenir en la mateixa localització en el segle XVI.¹⁶ L'any 1423 el ferrer, que s'anomenava Vicenç, apareix esmentat en una afrontació d'una terra campa.¹⁷ Un segle més tard, el ferrer era Joan Colomer; probablement qui apareix com a sabater, l'any 1506.¹⁸ Un fill seu del mateix nom va heretar la seva professió de ferrer i també exercia la d'escrivà de la localitat, l'any 1580.¹⁹ Els Colomer podien ser originaris d'una família de Santa Perpètua, on també havien exercit l'ofici de ferrers (Canyameres, 2009).

Per tant, a la sagrera hi trobàvem en els segles XV i XVI nombroses edificacions, magatzems (cellers) i

cases, la ferreria i un mas. En el fogatge de 1497 sabem que la població tenia una plaça, al voltant de la qual residien Ros de la Plaça i Riera de la Plaça (Iglésies, 1991); on habitava aquest últim podia ubicar-se la residència d'un successor seu, segons un document de 1514 i un altre de 1523, en els quals s'afirma que Bernat Riera vivia a la sagrera o a la cellera de Mollet.²⁰ Aquesta plaça devia correspondre a l'antiga plaça del Mercadal, que es trobava darrere de can Falguera i de l'antiga església, a l'interior de la sagrera.²¹

A la vila, és a dir, en el nucli edificat, també hi devien residir els habitants que tenien una professió especialitzada: l'any 1322, en la fundació del beneficiat de Santa Maria de la parròquia, hi trobem un Arnau sastre i un Bernat Riba teixidor (Vilaginés, 2006b); l'any 1448, Joan Vilardell, portava la carnisseria de Mollet, que devia ser un monopoli del senyor de la localitat, segons consta en l'acta del Sindicat Remença de 1448 (Vilaginés, 2020). Coneixem dos paraires i un fuster l'any 1497 (Iglésies, 1991) i segles més tard, un sabater (l'abans esmentat Joan Colomer), l'any

¹⁵ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 72 (1683).

¹⁶ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 30 (1523).

¹⁷ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 9 (1423).

¹⁸ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 22 (1506).

¹⁹ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 48 (1580).

²⁰ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 26 (1514) i 30 (1523).

²¹ La ubicació de la plaça Mercadal es pot observar en el plànol de Mollet de Domènec Sugrañes de 1913 (AHMVA, F150191300001 *Plànol general de reforma i eixample de Mollet del Vallès*). L'autor agraeix els comentaris de Jordi Bertran sobre la ubicació de la plaça del Mercadal. Segons ell, ocupava l'espai que hi havia entre el darrere de can Falguera i l'antiga església, fins a la façana de La Marineta; la plaça del Mercadal va existir fins a la construcció de l'església actual i, ara, la plaça de l'Església ocupa només una part del que havia estat. Vegeu una localització aproximada de la plaça esmentada en el mapa de la figura 3.

1506;²² un sastre que es traslladava a viure a Mollet, l'any 1588, un sastre, l'any 1591 i un cirurgià, l'any 1595.²³ Aquests professionals compaginaven la seva feina especialitzada amb el treball de peces de terra, que cultivaven ells directament o cedien en arrendament. Mateu Angelet, que era sastre l'any 1591, confessava pagar el delme a la Pia Almoïna per una peça de terra que posseïa al lloc anomenat la Devesa.²⁴

42

Més enllà de l'espai edificat crescut a redós de l'església, s'estenien les terres ermes i de conreu, així com els boscos i els prats, que ocupaven el territori definit pels límits del terme de la parròquia de Sant Vicenç. Una altra parròquia era la de Santa Maria de Gallecs. També tenia un territori propi, amb un petit nucli edificat, el de la sagrera, que coneixem des del segle XII (Vilaginés, 2006c). A la sagrera de Gallecs hi havia el cementiri que encara funcionava en el segle XVI i on hi havia la tomba on s'enterraven els membres de la família Mascort: "el túmul on els meus predecessors van ser enterrats"²⁵.

La documentació esmenta els topònims d'alguns indrets del territori rural de les parròquies de Mollet i Gallecs. A vegades aquests noms aju-

den a entendre el paisatge que els caracteritzava. Així, a prop de la sagrera de Mollet hi havia un conjunt de terres del bisbe de Barcelona (el més gran propietari de la localitat en els segles medievals), que s'anomenaven el Prat de la Devesa o la Devesa del Bisbe;²⁶ encara a finals del segle XVI apareix aquest topònim (1591).²⁷ Per les afrontacions d'aquest darrer document podem situar l'indret en el nord de la vila segurament a prop del torrent Caganell. Un altre espai era el del Pla de Mollet (les Planes en el segle XII), que s'estenia entre el turó de la vila i el Besòs (1516, 1565).²⁸ Era un espai fèrtil per l'abundància d'aigua i arribava fins als límits de la Mogoda. El lloc de la Mogoda tenia una àrea de cultiu ("lo camp de l'hort") i de pastures ("prats de Mogoda").²⁹ En els límits amb la parròquia de Santa Perpètua de Mogoda hi tenien terres els pagesos del mas Ros del Cloquer, confrontant amb possessions dels masos Cuscó, Cunill de Santa Perpètua i Riera de la Sagrera de Mollet.³⁰ Aquesta toponímia en gran part es mantenia en el segle XVIII, segons un mapa de l'any 1726 (Pérez, 2014). Uns altres masos esmentats en la documentació del Fons Ramon Ros Castelló

²² AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 22 (1506).

²³ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 49 (1588), 54 (1591) i 51 (1595).

²⁴ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 54 (1591).

²⁵ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 16 (1492).

²⁶ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 1 (1282) i 2 (1297).

²⁷ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 54 (1591).

²⁸ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 28 (1516) i 43 (1565). Sobre el topònim Les Planes, vegeu Vilaginés (2016).

²⁹ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 26 (1514) i 30 (1523).

³⁰ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 30 (1523).

són els masos Guanagol (més endavant can Besora), Moragues i Pujol, que van acabar sota el control de la mateixa família Ros del Cloquer; a més, trobem esmentats els masos (i famílies) Fonolleda (Joan Fonolleda va ser batlle de la universitat de parròquies de Mollet, Parets i Gallecs els anys 1578 i 1580),³¹ Puig, Banyaloca, Parellada, Fontanet i especialment els masos Borrell i Lledó. Les famílies d'aquests masos, els Borrell i els Lledó, es van emparentar amb els Ros del Cloquer i van esdevenir propietaris emfitèutics del mas Ros del Cloquer durant el segle XVI.

Sobre Gallecs, la toponímia que trobem a la documentació del Fons Ramon Ros Castelló correspon a alguns espais del terme parroquial, alguns dels quals ajuden a entendre el paisatge i l'ús agrari que se'n feia: l'indret de l'Estany ens remet a un espai amb aigües acumulades, amb els masos Estany, Castellet i Pinyol; també, trobem el camp de Gallecs, àrea de conreu propera a la sagrera, i la bassa del camp de l'Albareda, d'on es repartia l'aigua per al regatge.³² El mas Mascort se situava en l'indret on es troba l'actual mas de can Mulà, segons evidencien de manera incon-

testable unes afrontacions de l'any 1561.³³ A prop s'esmenta el vilar de la Rovira, a cavall amb el terme de Santa Perpètua de Mogoda. També els masos i les terres que formaven part de la parròquia de Gallecs servien per delimitar les possessions terreres que esmenten els diferents pergamins del fons: mas Blanc, mas Ametller i mas Aymeric, a més dels anteriorment citats.³⁴

Finalment, entre els cursos fluvials, la riera Caganell apareix com un eix geogràfic tant per a la zona de Gallecs com per a Mollet;³⁵ altres petites rieres i la del Tenes també servien per localitzar propietats, com ho feien les serres que travessen la geografia local i que ajudaven a ubicar desdoblaments de masos: Fonolleda de la Serra i Ros d'Amunt o Ros de la Serra.³⁶ Finalment, també, les vies de comunicació apareixen per delimitar possessions: el camí ral de Barcelona, la via que anava de Barcelona a la sagrera de Mollet, el camí de Parets del Vallès i el camí a Caldes de Montbui.³⁷

Els masos, els senyors, els pagesos i els contractes emfitèutics

Escampats en el terme parroquial hi trobem els masos. Com diem

43

³¹ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 47 (1578) i 48 (1580).

³² AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló. El camp de Gallecs: doc. 20 (1498); bassa i camp de l'Albareda: doc. 6 (1364).

³³ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 18 (1561-1497).

³⁴ Per exemple, AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 33 (1529).

³⁵ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló. Torrent Caganell: doc. 6 (1364), 18 (1497), 27 (1514-1515) i 37 (1552); riu Tenes: doc. 2 (1297); rieres i torrents: doc. 6 (1364), 9 (1423), 18 (1497) i 37 (1552).

³⁶ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 19 (1498), 37 (1552) i 38 (1556).

³⁷ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló. Camí de Mollet a Barcelona: doc. 27 (1514-1515) i 43 (1565); Camí de Mollet a Caldes: doc. 37 (1552); Camí de Mollet a Parets: doc. 38 (1556); Camí a l'església o a la sagrera: doc. 20 (1498) i 72 (1683).

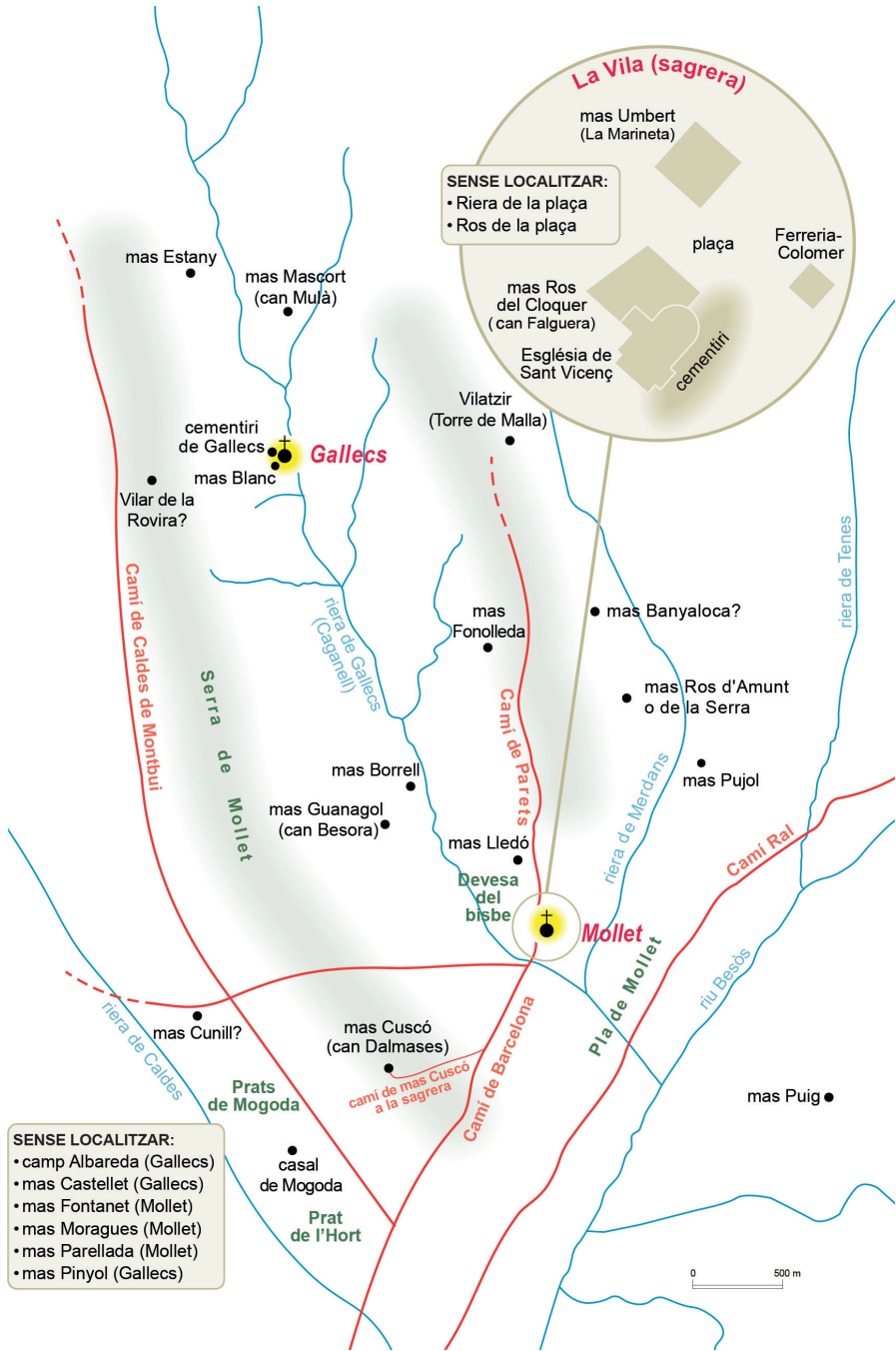

Figura 3. Localització de topònims antics –fins a finals del segle XVI– de Mollet i Gallecs. Font: elaboració pròpia, base cartogràfica Jordi Bertran, il·lustració Josep Fusalba.

més amunt, el mas va ser un element característic del paisatge rural català, amb una implantació predominant en la Catalunya Vella (To, 1998; Congost i To, 1999). També va esdevenir un element característic del paisatge d'altres zones d'Europa. Per exemple, el trobem molt difós en el Llenguadoc (Durand, 1998). Els masos formaven part del paisatge del Vallès des del segle XI (Vilaginés, 2001). El capbreu del segle XII que hem citat abans esmenta un seguit de pagaments que alguns pagesos feien al bisbe pels masos que treballaven: "Guillem Bellsolà dos parells de capons pel mas" (Vilaginés, 2006a).

Podem definir el mas com una realitat paisatgística. Tenia com a component edificat la masia, acompanyada pels altres elements que l'envoltaven: corts, eres, pallers, horts i quintanes. En el període que tractem, l'edifici del mas s'esmenta amb el mateix nom, *mas*, o en tot cas amb el nom de *casa*. El terme *masia* encara no apareix. En el segle XVI les masies (o les cases dels masos) van començar a esdevenir construccions imponents, que demostraven la capacitat econòmica dels seus propietaris (Barbany, 1996). El paisatge natural del mas era molt heterogeni, format per un mosaic de terres disperses (a vegades ubicades a certa distància de l'habitatge del pagès), que estaven cultivades o eren temporalment ermes; també hi havia vinyes, boscos i prats. En alguns casos, tenien associats molins i horts, amb les infraestructures relacionades: recs i basses (Vilaginés, 2001).

El mas també era una realitat econòmica, perquè era el fonament de la societat senyorial que s'estenia per tot el país. Els masos de Mollet i de Gallecs eren administrats per famílies que rebien el mateix nom que el mas. El nom del mas s'imposava sobre el de la família i els membres masculins que venien de fora per matrimoni agafaven el nom familiar del mas, com un àlies (Ferrer, 2007). Els seus successors perdien el cognom patern i agafaven el matern, que era el del mas. Per exemple, Miquela era la senyora útil del mas Mascort l'any 1492; va fer testament i un dels marmessors va ser el seu marit, Joan Colell, àlies Mascort, a qui va concedir els drets sobre el mas; no obstant això, va nomenar hereu universal el seu fill Jaume.³⁸ Només amb el pas del temps i en comptades ocasions, el nom del mas podia canviar si hi residia una família nova; però això no ho trobem en el període estudiat. En el segle XVII, però especialment en els segles XVIII i XIX, molts masos van canviar de nom, probablement perquè els nous habitants del mas eren d'una família que no tenia cap relació amb els que havien retingut des de segles el mas.

La família del mas i el mateix mas formaven una simbiosi que es mantenia amb estratègies matrimonials i successòries que potenciaven la permanència en el temps de l'exploatació del mas (Ferrer, 2007; Gifre, 2003). La successió del mas passava al fill hereu, que rebia l'herència en els capítols matrimonials quan es casava (esdevenia l'hereu universal) i es confirmava en el testament del

³⁸ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 16 (1492).

cap de família: Jaume Ros de l'Església va fer testament l'any 1428 i va deixar tots els béns a Salvador Ros, el seu fill, a qui declarava hereu universal.³⁹ La família (els pares o l'hereu) havia d'esforçar-se per casar les germanes i proveir-les amb un bon dot, que se satisfesia amb una quantitat dinerària al marit que l'esposava; així mateix, la família havia de lliurar la legítima als germans cabalers (Ferrer, 2007). L'època del lliurament en efectiu del dot o de la legítima es guardava entre els documents importants de la família: L'any 1565 Antic Oriach, casat amb Joana, reconeixia haver rebut 100 lliures de Bartomeu Mascort pel dot;⁴⁰ Jaume Pujol, casat amb Eulàlia, filla de Benet Cot de Parets del Vallès, admetia l'any 1557 haver rebut del seu pare, Pere Pujol de Mollet, 60 lliures per la legítima.⁴¹ Aquest esforç financer complicava la vida econòmica familiar, que s'afegia a la variabilitat dels rendiments agraris, i podia portar a recórrer a préstecs o a endeutar-se amb les famílies polítiques, per no poder satisfer quan tocava les quantitats compromeses. Els tutors de Bartomeu Mascort, menor d'edat, van demanar permís al batlle de Mollet per vendre un censal mort, amb la finalitat de pagar el deute d'un dot, l'any 1580.⁴²

Quan l'hereu era una dona (pubilla), aquesta esdevenia la cap del

mas (hereva universal): Francisca era filla d'Antoni Lledó, àlies Mascort, i d'Eulàlia, propietària i hereva del mas Mascort.⁴³ La pubilla solia casar-se amb un fill cabaler o amb l'hereu d'una altra masia, en el nostre cas a vegades provinents de llocs allunyats, com és el cas dels Colell de Sallent que van emparentar-se amb els Mascort de Gallecs.⁴⁴ El marit cabaler es traslladava a viure al mas de la pubilla i assolía importants drets sobre la gestió del mas, adquirint l'àlies del nom de la família que l'acollia. Com hem comentat, el seu fill, l'hereu següent, perdía el cognom del pare i adquiria el de la família de la mare i del mas: Vicenç Ros era el futur hereu del mas Ros del Cloquer i era fill d'Antoni Lledó, àlies Ros del Cloquer, ja difunt, i d'Eulàlia, la propietària del mas, l'any 1578, quan mare i fill van pagar el dot a la germana i filla Iolanda, casada amb Joan Follada de la Serra.⁴⁵

Les famílies gestionaven els masos, però no n'eren els veritables propietaris. Els caps familiars (els hereus) eren anomenats "senyors i propietaris útils" d'aquests masos, però, en realitat els propietaris veritables (directes) eren famílies nobiliàries i institucions religioses, que cedien en emfiteusi els masos a pagesos (els senyors útils) (Gifre, 2003). En el cas dels Mascort

³⁹ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 10 (1428).

⁴⁰ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 41 (1565).

⁴¹ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 39 (1557).

⁴² AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 48 (1580).

⁴³ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 51 (1595).

⁴⁴ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 13 (1479) i 15 (1490).

⁴⁵ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 47 (1578).

de Gallecs, els seus senyors directes eren els del castell de Plegamans pel mas Mascort, però també ho eren els senyors de Vilatzir per un seguit d'altres terres que els Mascort cultivaven també a Gallecs.⁴⁶ Els Ros del Cloquer tenien com a senyor pel mas Ros del Cloquer el monestir de Sant Cugat del Vallès, a qui pagaven el delme per la casa i les terres que depenien del mas;⁴⁷ així mateix, el monestir rebia el lluïsmen quan es feia una transacció del mas o d'una part d'aquest.⁴⁸ Els Ros del Cloquer també tenien com a senyor el monestir de Montalegre per unes terres que cultivaven en la zona propera a la Mogoda.⁴⁹ Els pagesos del mas pagaven rendes per l'usdefruit dels masos i de les terres que tenien en emfiteusi i els senyors confirmaven el vincle amb els pagesos pels masos amb confirmacions dels contractes de manera periòdica. Diverses generacions de la família Mascort van reconèixer com a senyors seus els amos del castell de Plegamans (els anys 1497, 1508 i 1561). El document de 1561 reconeix la propietat directa de Jaume Joan de Vilatorta, donzell, senyor del castell de Plegamans, i la senyoria útil del mas Mascort a Bartomeu Mascort, a canvi de rendes diverses.⁵⁰ Els Mascort es declararen pagesos solius i afocats, això vol dir vinculats al mas. Aquesta condició es va abolir amb la Sentència Arbitral de Guadalupe de l'any 1486, que va acabar

amb el conflicte remença, però que en el cas de la dependència senyorial dels Mascort es va mantenir.

Molts pagesos de mas abans de 1486 tenien la condició de remences, és a dir estaven vinculats al mas i si volien abandonar-lo havien de pagar una renda onerosa; també, estaven sotmesos a cinc mals usos que també caracteritzaven la condició de remença: l'eixorquia, la cugucia, la intestia, l'àrsia i la ferma d'espoli (Vicens Vives, 1978). Cristòfor Mascort i Jaume Ros eren pagesos remences i van acudir el 24 de novembre de l'any 1448 a la crida dels oficials reials a la plaça de Mollet. La convocatòria es feia, com a molts altres pobles, amb la finalitat d'elaborar una llista de pagesos remences (Vilaginés, 2020). Els remences de Mollet, Parets i Gallecs, reunits a la plaça de Mollet, van formar part del Sindicat (associació) de Pagesos Remences i, com la resta, es van enfrontar a l'oligarquia senyorial. Els remences van participar amb un exèrcit propi en dues guerres (1462-1472 i 1484-1485), col·laborant en la primera amb el bàndol reial que també s'enfrontava a les institucions de govern catalanes (Consell de Cent barceloní i Generalitat), dominades per la noblesa i les altes institucions religioses catalanes (Vicens Vives, 1978).

La Sentència de Guadalupe de l'any 1486 va ser un arbitratge reial que abolia els mals usos (entre aquests, la

⁴⁶ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 18 (1561-1497) i 20 (1498).

⁴⁷ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 72 (1683).

⁴⁸ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 34 (1533) i 36 (1543).

⁴⁹ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 43 (1565).

⁵⁰ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 18 (1561-1497).

remença), després de la segona guerra remença, però mantenia la propietat directa de les terres en mans senyoriales. En molts casos, la condició de pagès soliu i afocat (gairebé la mateixa que la remença) es va mantenir després de Guadalupe, com observem en el cas dels Mascort (Gifre, 2003; Dantí, 2023). La Sentència Arbitral va alterar la relació de la pagesia de mas amb els senyors, perquè els va permetre reforçar la seva posició en el contracte emfitèutic que els vinculava amb els veritables propietaris de la terra (els senyors directes), alliberant-los dels odiats mals usos, que gravaven per circumstàncies que ofien la dignitat dels pagesos i en limitaven la llibertat (adulteri femení, abintestat, incendi del mas, abandonament del mas, etc.) (Vicens Vives, 1978).

El contracte emfitèutic que relacionava els senyors directes amb els pagesos de mas tenia un caràcter vitalici i comportava el compromís de pervivència generacional (Gifre, 2003). Després de la Sentència Arbitral els pagesos esdevenien propietaris, això vol dir amos per fer i desfer en el mas. Es comprometien a pagar les rendes pertinents, però podien vendre una part o la totalitat dels seus drets sobre el mas i les terres, a canvi d'un pagament al senyor, que s'anomenava llüisme o foriscapi. El senyor també tenia el dret de fadiga durant uns dies si volia intervenir en la transacció

(Brocà, 1985). L'any 1533 es va vendre el mas de Ros del Cloquer a Jaume Montanyola, un pagès de Palou, per raons que comentarem més endavant.⁵¹ El document que ens informa de la venda és una àpoca (rebut) del pagament del llüisme que va rebre el senyor del mas, el monestir de Sant Cugat. Uns anys més tard, l'any 1543, Cebrià Borrell en nom de la seva filla Eulàlia, va tornar a pagar un nou llüisme al monestir, per la recuperació del mas.⁵² El llüisme també es pagava quan el pagès venia unes terres del mas a un altre pagès. L'any 1523 el ferrer Joan Colomer va comprar una peça de terra d'hort a prop de Mogoda i va haver de pagar el llüisme corresponent al senyor, que era el monestir de Montalegre.⁵³ L'any 1552 Cebrià Borrell, àlies Ros del Cloquer, va adquirir el mas Moragues a un pagès de Valldoreix i va haver de pagar el llüisme a la Pia Almoina de Barcelona, aleshores senyor directe del mas.⁵⁴

Els pagesos de mas podien contractar (arrendar) terres que formaven part del mas o sobre les quals tenien drets emfitèutics a altres pagesos, com feien els senyors amb el seus masos. En el Fons Ramon Ros Castelló tenim dos contractes emfitèutics entre pagesos. En un, Jaume Mascort signava amb Joan Castellet de Gallecs la cessió d'unes peces de terra de Gallecs l'any 1498, que estaven

⁵¹ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 34 (1533).

⁵² AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 36 (1543).

⁵³ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 30 (1523).

⁵⁴ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 37 (1552).

Figura 4. Arbre genealògic de la família Ros. Font: AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló.

sota el domini de Joanot de Malla, senyor de Vilatzir;⁵⁵ en un altre, l'any 1556 Joan Borrell del mas Borrell cedia al seu germà Cebrià Borrell, àlies Ros del Cloquer, una peça de terra que tenia darrere del mas Puig de Mollet.⁵⁶ Aquests contractes es feien entre membres de les famílies de pagesos de mas que negociaven entre ells arrendaments o vendes per interessos circumstancials. Algunes famílies podien assolir èxit en la gestió del seu mas i reunir capital per comprar-ne altres o acumulaven masos per les vinculacions familiars que els casaments acabaven creant. Així, els Lledó van esdevenir senyors útils de can Ros del Cloquer, però havien de continuar residint i gestionant el seu mas i d'aquesta manera esdevenien propietaris absents de can Ros del Cloquer (Gifre, 2003). Per mantenir aquest darrer mas en funcionament, buscaren un altre matrimoni, que acabava esdevenint qui gestionava el mas, en subestabliment. Antoni Lledó i la seva esposa eren "propietaris absents" del mas Ros del Cloquer, l'any 1559, mentre que Cebrià Borrell i la seva esposa eren "propietaris presents";⁵⁷ tant Antoni com Cebrià eren senyors del mas per casament amb dues filles de la família del mas, perquè ambdós van adquirir l'àlies del mas ("àlies Ros del Cloquer").

Els Mascort i els Ros del Cloquer formaven part de l'aristocràcia pagesa que governava les parròquies de Mollet i Gallecs; eren membres de les famílies que maldaven per mantenir en funcionament els masos amb els quals estaven tan íntimament lligats. La manca de fills mascles els obligava a realitzar pactes matrimonials amb altres famílies de pagesos de mas, de lluny, de les poblacions veïnes o de la mateixa parròquia; també, els drets de les filles i dels fills segons situava les seves finances en una situació compromesa cada generació. A això, cal afegir la variabilitat de la feina agrària, que depenia de la meteorologia (sequeres, inundacions i pedregades) i de les plagues. Tot i això, ells formaven part de l'elit local que governava el municipi i que trobem majoritàriament en la documentació que ens ha arribat. A part, hi havia una població de quantia desconeguda que ajudava a mantenir aquest sistema que tenia en el mas el seu fonament. Eren pagesos més pobres, potser molts d'ells sense terres o que treballaven moltes de les *tenentias* o *honoros* que apareixen en les afrontacions de les terres dels masos.⁵⁸ En un document se'ls anomena *laboratores*, en oposició als *agricultores*, que era com s'esmenten habitualment els pagesos de mas.⁵⁹

⁵⁵ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 20 (1498).

⁵⁶ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 38 (1556).

⁵⁷ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 40 (1559).

⁵⁸ Per exemple, "*afronta de circio cum tenedone Anthici Cosco dicte parrochie de Molleto*" (AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 26, 1514); "*terminat in oriente in riarra qui ibi est et in meridie in honore vincenci ferrari et in occiduo in honore de fonollada et in circio in honore Jacobi ros dicte parrochie de molleto*" (AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 9, 1423).

⁵⁹ "*Michaele Ferassti et Petro Burgiu laboratoribus habitatoribus dicte parrochie de Galecs*" (AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 30, 1523).

Finalment, el mas va conformar una sociologia característica de les terres catalanes i de la Mediterrània occidental, amb una idiosincràsia i uns valors característics, que la documentació notarial amb prou feines apunta. D'una banda, l'aposta per una successió unigènita masculina (l'hereu universal), sense imposició legal, però com una tradició arrelada, afavoria una manera d'entendre la família com un patriarcat que concentrava tot el poder en l'hereu (Terrades, 1984; Fargas, 2003). Els fills segons havien de buscar fora de l'espai familiar el seu futur. Les professions liberals van ser una sortida per a la família Ros del Cloquer. Alguns dels seus membres van enfocar el seu futur en l'hostaleria (1525) o el notariat (1489) a la ciutat de Barcelona.⁶⁰ Una altra opció era seguir la carrera eclesiàstica, com probablement ho va fer Miquel Ros, monjo vicari de Sant Cugat, l'any 1511.⁶¹ El rastre de les filles és més fàcil de seguir per les abundants èpoques de pagaments de dot i censals (préstecs) que es van haver de signar per satisfer els compromisos nupcials de les filles. Els pagaments de deutes que s'arrossegaven sobre alguns dots mostren l'esforç econòmic que comportava el sistema dotal sobre les famílies: per exemple, l'any 1510 Antoni Gual reconeix haver rebut 25 lliures del deute que Bernat Mascort li devia pel dot de Margarida, filla seva i esposa d'Antoni.⁶²

Tot i el paper predominant de l'home en la gestió dels masos, les dones sovint adoptaven un protagonisme destacat, especialment quan esdevenien pubilles (hereves). La condició de caps de casa no es perdia amb el matrimoni. El marit, que venia de fora, tenia un paper rellevant però només com un afegit familiar, perquè l'hereva era la pubilla i ell només obtenia el nom del mas (de la família) com un àlies (Gifre, 2003). En el cas dels Mascort i dels Ros del Cloquer la successió femenina va ser força freqüent. Elles permetien la continuïtat de sang i la permanència del binomi família-mas. La freqüència de la successió femenina i el problema ocasional de manca d'hereus entre els fills es pot explicar per una natalitat escassa, promoguda pels problemes que l'excés de fills podia ocasionar en les finances familiars (dots i legítimes). La demografia dels segles XIV al XVI va estar marcada per l'estancament o un creixement molt reduït (Dantí, 1988). Això està constatat a Santa Perpètua de Mogoda i també es pot observar parcialment a Mollet (Canyameres, 2009; Gordi i Vilaginés, 1993). Les dificultats per a l'augment demogràfic provenien d'una mortalitat ocasional i epidèmica, però també en el cas català per un model familiar que buscava tenir pocs fills. Tot això va permetre l'arribada d'immigració, especialment del sud de França (gascons), en una època de

⁶⁰ "Francesc Ros, hostaler de la ciutat de Barcelona" (AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 31, 1525). "Pere Ros, ciutadà de Barcelona, notari públic" (AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 14, 1489; i 15, 1490).

⁶¹ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 25 (1511).

⁶² AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 24 (1510).

prosperitat i oportunitats com va ser el segle XVI i de persecucions religioses a França (Dantí, 1988; Gifre, 2003; Gual i Masdéu, 2021). Tenim una mostra d'aquesta immigració a Mollet, l'any 1556, en el cas de "Joan del Mou, de la diòcesi de Sarlat, del regne de França que ara és habitant a la parròquia de Mollet".⁶³

52

Com hem comentat abans, les característiques del contracte emfitèutic donava al pagès una seguretat en el control sobre el mas i en la continuïtat familiar d'aquest que el convertien en un propietari de fet i pràcticament de dret. Això potenciava les capacitats emprenedores, que en els pergamins apareixen reflectides en l'adquisició de terres i d'altres masos. L'acumulació de masos que veiem en els casos dels Mascort i dels Ros del Cloquer, evidencien una política emprenedora, que podem considerar també un valor de la mentalitat del pagès de mas. La política matrimonial era una bona solució per mantenir la continuïtat dinàstica quan faltava un hereu masculí, però també era l'instrument més útil per créixer el patrimoni familiar: servia per crear lligams familiars que en el futur podien permetre fusions familiars i patrimonials, com va passar finalment amb la unió dels Mascort i els Ros del Cloquer.

Els Mascort i els Ros del Cloquer

Com hem comentat abans, les dues famílies, els Mascort i els Ros del Cloquer, són les que nodreixen

els documents del Fons Ramon Ros Castelló: els Mascort, del mas de Gallecs del mateix nom, actualment la masia de can Mulà; els Ros del Cloquer, del mas de Mollet adherit a l'antiga església gòtica, que va rebre el nom de can Falguera. El mas de can Mascort es pot identificar amb l'actual de can Mulà de Gallecs per les afrontacions que apareixen en el document de reconeixement de drets de l'any 1561, que Bartomeu Mascort va signar amb el senyor directe del mas, Jaume Joan de Vilatorra, donzell, senyor del castell de Plegamans.⁶⁴ El mas limitava amb l'indret de l'Estany, el torrent Caganell, el torrent de can Veire i el vilar de la Rovira, exactament on podem situar el mas de can Mulà. Els Mascort apareixen a la documentació en el segle XIV. L'any 1364 Arnau Mascort va pactar el repartiment de l'aigua del torrent de Vilars (de can Veire) i del torrent Caganell amb Bartomeu Blanc, també de Gallecs.⁶⁵ Arnau cedia els drets a canvi d'un cens i en el contracte s'establia el repartiment dels dies de la setmana d'aprofitament de l'aigua, que s'acumulava a la bassa del camp de l'Albareda.

L'ocasió següent en què trobem informació sobre la família és d'un segle més tard. Els Mascort eren pagesos de remença, perquè l'any 1448 Cristòfor Mascort va acudir a la convocatòria del Sindicat Remença (Homs, 2005). Probablement, els Mascort eren remences pel mas Mascort que tenien en emfiteusi pels senyors del castell de Plegamans.

⁶³ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 38 (1556).

⁶⁴ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 18 (1561-1497).

⁶⁵ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 6 (1364).

També és molt probable que Cristòfor fos originari del mas Lledó. Tot i que en el document del Sindicat Remença Cristòfor apareix amb el nom Mascort, en l'època del mateix any del dot de la seva filla Eulàlia, casada amb Pere Incla, del mas Incla de Palau-solità, se l'anomena Cristòfor Lledó, àlies Mascort, la qual cosa demostra que el seu origen era el mas Lledó.⁶⁶ Aquesta menció de l'època del dot d'Eulàlia és el primer cop en què tenim constància d'una pubilla com a senyora del mas (Salvadora, l'esposa de Cristòfor) i fa evident la freqüència amb què les dones here-taven com a pubilles i es buscava el matrimoni amb un home d'un altre mas, en aquest cas no gaire llunyà (de can Lledó de Mollet).

Uns anys més tard (1465), coneixem el testament de Francesc Mascort, probablement l'hereu del mas, successor de Cristòfor i Salvadora. Francesc va deixar com a hereu universal el seu fill Salvador, que era menor d'edat. Per això, Francesc institueix com a tutors del seu fill menor la seva esposa, un pagès de Parets i el seu oncle Francesc, que vivia en un mas de Palaudàries. En la minoria d'edat de l'hereu, la seva esposa esdevenia senyora del mas, sempre i quan es mantingués "*casta et sine viro*".⁶⁷

En les darreres voluntats, Francesc va donar una quantitat a la seva filla Miquela, que és la que

havia d'heretar en cas que morís el seu germà. Salvador, l'hereu, devia morir abans de fer testament i possiblement abans d'heretar. Així doncs, Miquela va esdevenir "senyora útil i propietària".

Miquela va exercir la governança sobre el mas Mascort almenys fins a l'any 1492, que és quan va fer testament.⁶⁸ El seu marit va ser Bernat Colell, àlies Mascort, a qui Miquela va deixar com a administrador: li va concedir el *directum*, esdevenint "*presentem et usufructuarius*", del mas Mascort. Bernat Colell era l'hereu universal del mas Colell de la població de Sallent (Bages). El mas Colell devia ser un mas menys productiu que el de can Mascort, perquè el pare de Bernat, Joan, es va traslladar a viure al mas Mascort, amb el seu fill i la seva nora, com ens informa el testament que Joan va manar redactar "estant en el mas Mascort", l'any 1479.⁶⁹ Bernat va mantenir la residència a Gallecs, segons evidència l'època del pagament de la legítima que va fer al seu germà, Bartomeu Colell, l'any 1490.⁷⁰ També, en nom del seu fill Jaume va fer el pagament de la legítima a Salvador, germà de Jaume, que vivia a la Garriga.⁷¹

Miquela, en el seu testament, va establir com a hereu universal Jaume Mascort. Jaume exercia com a senyor del mas l'any 1498. Aquell any va establir a Joan Caste-

⁶⁶ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 11 (1448).

⁶⁷ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 12 (1465).

⁶⁸ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 16 (1492).

⁶⁹ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 13 (1479).

⁷⁰ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 15 (1490).

⁷¹ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 17 (1495).

54

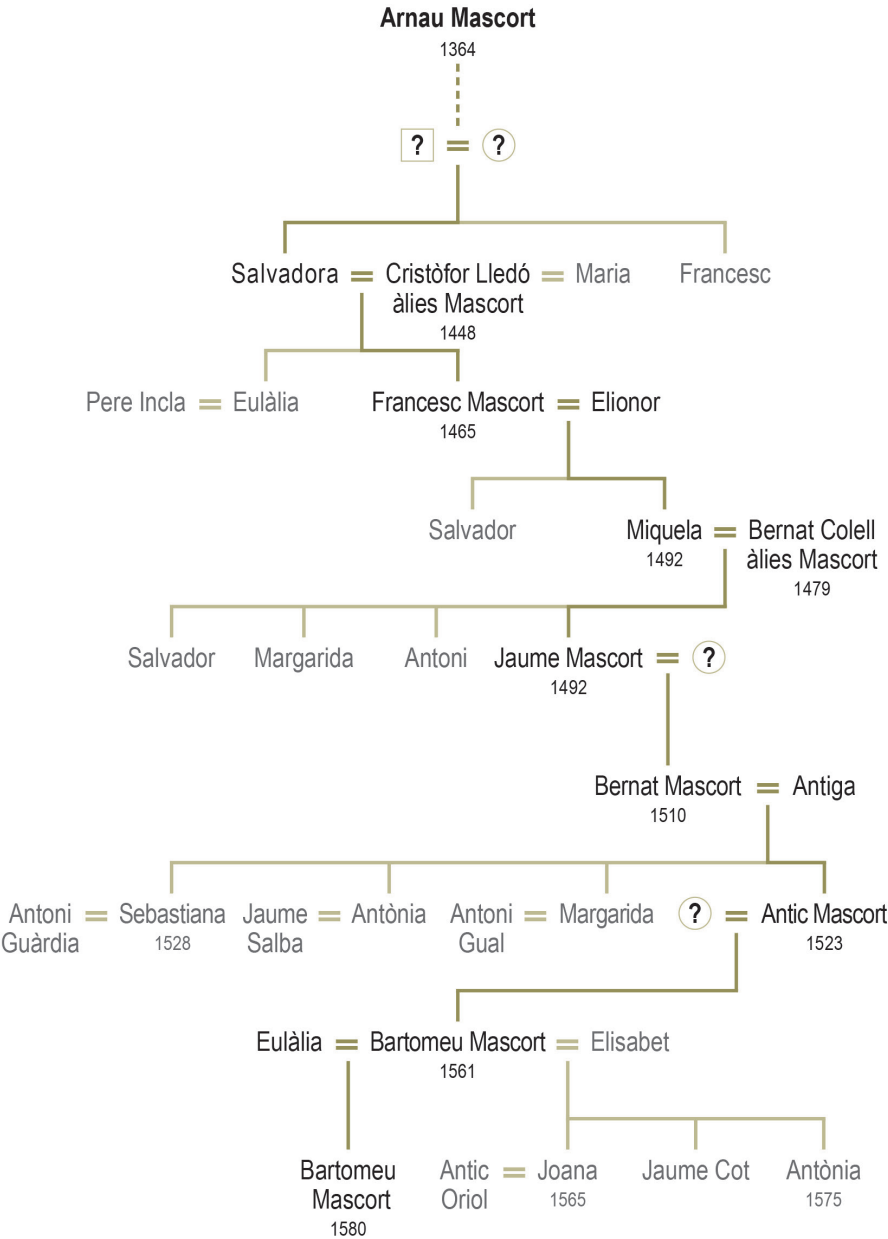

Figura 5. Arbre genealògic de la família Mascort. Font: elaboració pròpia, disseny Josep Fusalba.

llet de Gallecs unes terres en el camp de Gallecs, que eren del senyor de Vilatzir, Joanot de Malla.⁷² Jaume era un pagès de mas que assumia la gestió de més terres senyorials (els Vilatzir tenien dominis a Gallecs des de feia almenys un segle) de les que podia treballar, i havia de recórrer a l'establiment d'altres pagesos (els Castellet eren pagesos de mas, també). Amb el contracte d'establiment esmentat podem observar com els Mascort prosperaven ampliant la gestió agrària d'altres terres amb el concurs d'altres pagesos del voltant.⁷³

El successor de Jaume Mascort va ser Bernat Mascort, que estava casat amb Antiga. L'any 1510 va pagar el dot per la seva filla Margarida a Antoni Gual de Parets del Vallès.⁷⁴ L'any 1523 Bernat era mort perquè va ser Antiga, la seva vídua, i el seu fill i hereu, Antic Mascort, qui van pagar el dot d'Antònia, la germana d'Antic, a Jaume Salba de Santiga.⁷⁵ Antic Mascort també va pagar el dot d'una altra germana, Sebastiana, l'any 1528, a Antoni Guàrdia de Sant Julià de Palau, el marit de Sebastiana.⁷⁶ L'hereu d'Antic Mascort va ser Bartomeu Mascort, que trobem pagant el dot de la seva filla, Joana, a Antic Oriac de Sant Julià

d'Altura (Terrassa), l'any 1565.⁷⁷ Uns anys abans, en 1561, Bartomeu Mascort va confirmar la vinculació de dependència al senyor del castell de Plegamans, Jaume Joan de Vilatorta.⁷⁸ El document esmenta el seu avantpassat Bernat Colell com el primer Mascort que feia un reconeixement semblant, l'any 1497. Probablement, l'abolició de la legislació remença, que deixava només el contracte emfitèutic com a únic lligam dels pagesos a la terra dels senyors directes, va portar a aquests a plantejar una renovació periòdica de la vinculació entre ells i els pagesos, per recordar qui era el veritable propietari i assegurar la continuïtat de l'explotació (el mas).

L'any 1575 Bartomeu Mascort estava mort i va ser la seva esposa Elisabet qui va pagar el dot d'Antònia, que estava casada amb Jaume Cot de Santa Eulàlia de Ronçana, per un import considerable, 200 lliures.⁷⁹ L'import del dot se solia correspondre amb el valor econòmic del mas on anava a residir la filla (Ferrer, 2007). Uns casaments amb masos importants demostraven un cert poder econòmic del mas d'on provenia la núvia. Els Mascort havien passat de pagar dots de 25 lliures a les 200 de

⁷² AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 20 (1498).

⁷³ Segurament, les terres abans estaven explotades per Candela, l'esposa de Joan Castellet. Amb el matrimoni d'ambdós, la gestió i el treball de les terres passaven a través de l'establiment a Joan; les terres motiu de l'establiment, anteriorment ja devien estar sota un contracte d'establiment. Vegeu la nota anterior.

⁷⁴ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 24 (1510).

⁷⁵ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 29 (1523).

⁷⁶ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 32 (1528).

⁷⁷ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 41 (1565).

⁷⁸ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 18 (1561-1497).

⁷⁹ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 46 (1576).

Joana (1565) i les 200 d'Antònia, amb la qual cosa es pot observar que el mas havia prosperat i la família que el gestionava s'havia enriquit.

La informació que tenim sobre la família Mascort i el seu mas acaba amb un document de l'any 1580 un xic complicat d'entendre perquè no coneixem bé el context en què es va produir.⁸⁰ Els tutors de Bartomeu, l'hereu del mas Mascort, quan estava mort el pare d'aquest (l'anteriorment esmentat Bartomeu Mascort), van demanar un arbitratge per sol·licitar un permís d'emissió d'un censal mort (un préstec), que tenia com a objectiu pagar la retrocessió dels drets dotals d'una primera esposa de Bartomeu (el pare), anomenada Eulàlia, que s'havia tornat a casar. El batlle de Mollet, Parets i Gallecs, Joan Fonolleda, va realitzar l'arbitratge. La peticionària, mare de Bartomeu, va rebre una part de l'import sol·licitat i va renunciar a la resta, segons consta en un afegit al document que donava permís a l'emissió del censal. Així doncs, Bartomeu Mascort pare, no sabem per quina raó, es va separar de la seva primera esposa, Eulàlia, que li havia donat un fill (Bartomeu, en el moment del document menor d'edat) i es va tornar a casar amb Elisabet.⁸¹ En el moment del document, l'any 1580, Eulàlia estava a punt de casar-se amb un pagès de Cardedeu, i Elisabet apareix com a vídua de Bartomeu, pare.

Tenim coneixement de la casa Ros a Mollet des d'èpoques molt retirades. En el capbreu del segle XIII apareix un mas Ros que pertanyia al bisbe i un Rossi que tenia un sagrer (Vilaginés, 2020). És possible que també estigués relacionat amb ells Berenguer de Rosens, que pagava una renda de reconeixement senyorial al bisbe a començaments del segle XIII (Vilaginés, 2006a). Jaume Ros era un dels vilatans que va col·laborar en la fundació del beneficiat de Santa Maria l'any 1322 (Vilaginés, 2006b). Molt més tard, l'any 1418, Jaume Ros de la Sagrera va pagar el dot (legítima materna i paterna) a la seva filla Margarida, casada amb Ponç de Torra de Sant Cebrià de Cabanyes, i va testar l'any 1428, deixant com a hereu universal el seu fill Salvador.⁸² No sabem si Salvador va viure molts anys. Sabem que vint anys més tard, Jaume, Pere i Joan Ros eren remences i van participar en el Sindicat Remença, afegint-se a la convocatòria de 1448 (Vilaginés, 2020). Potser algun d'ells era fill de Salvador. Els Ros de la Sagrera eren una branca de la família Ros dels segles anteriors. En el fogatge de 1479 a Mollet hi havia quatre cases que portaven el nom Ros: en Ros del Vall, en Ros del Munt, en Ros de la Plaça i en Ros (Vilaginés, 2020). El desdoblament familiar en diverses cases és un fet que ja l'observem l'any 1448 (amb tres remences amb el mateix cognom). Segurament, els Ros de la Sagrera (del Cloquer) corresponien al Ros

⁸⁰ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 48 (1580).

⁸¹ Elisabet apareix anteriorment com a esposa de Bartomeu Mascort, pare, els anys 1565 i 1576: respectivament, AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 41 (1565) i 46 (1576).

⁸² AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 8 (1418) i 10 (1428). Vegeu l'annex.

sense apel·latiu de l'any 1479. Les altres branques apareixen ocasionalment i de manera tangencial en algun document del Fons Ramon Ros Castelló: Ros de Munt (1498) o Ros Sobirà (1500), Ros de la Vila (1556) o Ros de la Plaça (1565) i Ros de la Serra (1556).⁸³ Els desdoblaments de masos i de famílies s'explica com una manera d'instal·lar els fills que no podien heretar el mas principal.

Una altra opció dels fills segons (cabalers) era marxar a la ciutat i dedicar-se a professions liberals. Ja hem comentat els possibles casos de Pere Ros, que apareix com a notari i ciutadà de Barcelona els anys 1489 i 1490 i de l'hostaler de Barcelona Francesc Ros (1525);⁸⁴ aquest darrer, un cop mort, va deixar un deute pendent (potser d'una possible legítima) que la seva vídua, anomenada Eulàlia Rossa, i el seu gendre es van encarregar de reclamar i cobrar dels hereus del mas Ros del Cloquer (1559).⁸⁵ Uns altres fills buscaven fer carrera en el món eclesiàstic. Anteriorment, hem parlat del monjo vicari del monestir de Sant Cugat, Miquel Ros. Miquel segurament estava emparentat amb la família de can Ros del Cloquer. Ho demostra el fet que va promoure un pacte amb Joan Ros del Cloquer, que convertia aquest en recaptador del monestir vallesà (1511).⁸⁶

A finals del segle XV, l'any 1489, l'amo del mas Ros del Cloquer era Vicenç, que va pagar el dot de la seva filla Antònia, casada amb Gaspar Esteve del mas Masqueró de Santa Maria de Barberà.⁸⁷ Vicenç era l'avi de Bernat Guanagol, segons consta en el testament que va fer Bernat l'any 1500.⁸⁸ Bernat, fill de Joan Guanagol i segurament de la filla de Vicenç, va nomenar hereu universal el seu avi, Vicenç, i així el mas Guanagol (el desaparegut mas de can Besora) passava a mans de la família Ros del Cloquer. Es demostra així com la política matrimonial podia créixer el patrimoni familiar. Un dels marmessors de Bernat era el seu oncle, Joan Ros; també va ser marmessor Melcior Ros Sobirà, i en el testament s'esmenta un enigmàtic Vicenç Ros del Llobregat. Bernat va demanar que l'enterressin a la tomba del cementiri parroquial de Mollet que tenia la família ("en el túmul on reposen els ossos dels meus parents"), una petició que també havia fet Jaume Ros l'any 1428 quan va fer testament.⁸⁹ Les tombes familiars (on reposaven els ossos dels parents) demostren la mentalitat de llinatge que regnava en les famílies dels pagesos de mas. Bernat conservava aquest sentiment, però es veia obligat a cedir les possessions familiars a la branca femenina del seu origen, la de la seva mare.

⁸³ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 19 (1498), 21 (1500), 38 (1556) i 43 (1565).

⁸⁴ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 14 (1489), 15 (1490) i 31 (1525).

⁸⁵ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 40 (1559).

⁸⁶ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 25 (1511).

⁸⁷ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 14 (1489).

⁸⁸ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 21 (1500).

⁸⁹ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 10 (1428).

58

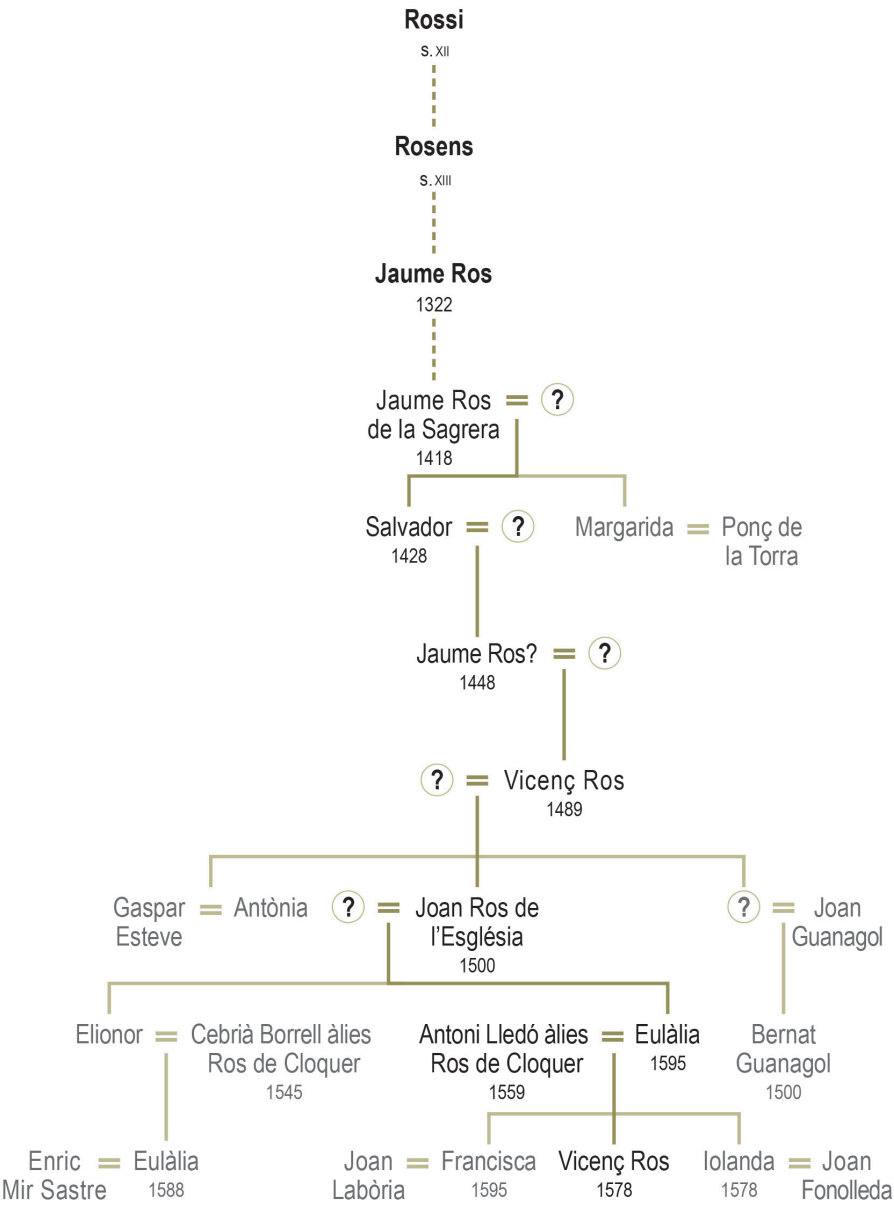

Figura 6. Arbre genealògic de la família Ros del Cloquer. Font: elaboració pròpia, disseny Josep Fusalba.

Joan Ros de l'Església es declarava hereu universal de Vicenç Ros l'any 1506, quan redimia un cens a Antoni Fontanet de la parròquia de Cabanyes.⁹⁰ L'any 1511 esdevenia recaptador de rendes de Sant Cugat.⁹¹ El monestir era el senyor directe del mas de Ros del Cloquer i un càrrec monàstic de la seva família (un germà?), Miquel Ros que hem esmentat abans, li facilitava la prerrogativa. L'any 1514 Joan Ros ja s'anomenava Ros del Cloquer.⁹² Entre 1511 i 1516 es devia aixecar el nou campanar, probablement coincidint amb la nova església gòtica. Potser també la imponent masia que va arribar al segle xx, adherida a les parets de l'església, es va aixecar en aquell moment. El 1514 Joan Ros va dirimir els drets de pas a través de terres de Bernat Mascaró, àlies Umbert, i Antoni Fonolleda, a prop del torrent Caganell.⁹³ L'arbitratge el va fer el cambrer del monestir de Sant Cugat, la qual cosa confirma la vinculació dels Ros del Cloquer amb el monestir. L'any 1523 Joan Ros va comprar un censal mort;⁹⁴ això és, va demanar diners a canvi d'una renda perpètua, a Jaume Castellet, senyor útil del mas Castellet de Gallecs. La venda es va fer davant de les autoritats locals, els batlles de Mollet, Joan Fonolleda, i de Montmeló. El censal es devia comprar

per les dificultats econòmiques que passava la família. Els problemes econòmics es van agreujar fins al punt de provocar la venda del mas. L'any 1533, Jaume Montanyola de Palau va pagar el lluïsm pel mas Ros del Cloquer i se'n declarava propietari.⁹⁵ El pitjor havia passat i la família havia perdut el mas, l'havia venut a un pagès de Palau. Probablement, Joan Ros havia mort o estava a punt de morir. Un parell de filles s'havien casat amb membres de dos masos de Mollet. Un cabaler del mas Borrell s'havia casat amb Elionora, hereva del mas Ros del Cloquer, segons consta en un document de 1543.⁹⁶ Cebrià Borrell, àlies Ros del Cloquer, recomprava el mas i pagava, segons veiem en aquest document, el lluïsm al senyor directe, i així recuperava el mas per a la família.

Cebrià Borrell va aconseguir refer el mas i el va capitalitzar, afegint-hi les propietats del mas Moragues. El mas Moragues era un mas molt antic de Mollet i devia estar en males condicions, perquè Cebrià el va rebre com a donació d'Andreu de Caldes de Sant Cebrià de Valldoreix, l'any 1552.⁹⁷ A més, Cebrià Borrell va rebre del seu germà, Joan Borrell, senyor útil i propietari del mas Borrell, un seguit de terres en establiment entorn del

⁹⁰ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 22 (1506).

⁹¹ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 25 (1511).

⁹² AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 27 (1514-1515).

⁹³ Vegeu la nota anterior.

⁹⁴ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 33 (1529).

⁹⁵ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 34 (1533).

⁹⁶ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 36 (1543).

⁹⁷ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 37 (1552).

mas Puig de Mollet, l'any 1556.⁹⁸ Cebrià Borrell va poder tirar endavant el mas Ros del Cloquer perquè Antoni Lledó es va casar amb una altra filla de Joan Ros, Eulàlia. Antoni Lledó també es feia dir àlies Ros del Cloquer. Ell era el propietari absent ("*absentius*"), mentre que Cebrià era qui residia i gestionava el mas (propietari present; 1559)⁹⁹. De fet, Antoni Lledó va continuar la nissaga del mas, perquè la seva esposa Eulàlia va adquirir la condició de propietària del mas Ros del Cloquer per la mort de la germana (així consta l'any 1595).¹⁰⁰ L'hereu d'Antoni va ser Vicenç Ros, que era fill seu i d'Eulàlia (la propietària del mas) i tenia com a germana Iolanda, que va rebre de la seva mare i del seu germà el dot, estant ja mort el seu pare Antoni, l'any 1578.¹⁰¹ Iolanda s'havia casat amb el batlle local, Joan Fonolleda.

Cebrià Borrell havia tingut una filla d'una segona esposa, també anomenada Eulàlia, que havent mort el seu pare, s'havia casat amb Enric Mir, sastre de Dosrius, que estava disposat a traslladar-se a Mollet. La tieta d'Eulàlia (del mateix nom i propietària del mas Ros del Cloquer) i el seu cosí (Vicenç Ros) li pagaven el dot l'any 1588.¹⁰² Uns anys més tard, Eulàlia (l'esposa d'Antoni Lledó i propietària del

mas de Ros del Cloquer) i l'hereu del mas Vicenç Ros, pagaven el dot de Francesca, la filla i germana dels anteriors, casada amb el cirurgià de Mollet, Joan Labòria, per 270 lliures.¹⁰³ La quantitat demostra que el mas tornava a ser solvent i amb un cert poder econòmic.

Conclusions

Els Mascort i els Ros del Cloquer es van acabar unint en una sola família i al final es van instal·lar a la masia de can Mulà de Gallecs, antic mas Mascort. Això va passar més enllà del límit temporal que ens hem marcat, al qual ens obliga el contingut del Fons Ramon Ros Castelló. El conjunt de pergamins d'aquest fons està integrat per documents d'origen notarial (testaments, èpoques, vendes, etc.), redactats a les escriptories de notaris públics, de Barcelona i de les viles veïnes, especialment Granollers, però en alguns casos també per capellans (vicaris o rectors) locals, o per notaris del monestir de Montalegre. El caràcter legal dels documents va ser el motiu de l'existència del fons familiar i és en darrer terme el que ha permès que ens hagi arribat la informació que contenen.

El fons documental familiar Ramon Ros Castelló ens facilita informació de les dues famílies, els

⁹⁸ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 38 (1556).

⁹⁹ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 40 (1559).

¹⁰⁰ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 51 (1595).

¹⁰¹ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 47 (1578).

¹⁰² AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 49 (1588).

¹⁰³ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 51 (1595). Per la lectura del pergami, el cognom és Cabòria, però Xavier Pérez creu que probablement era Labòria, per una mala redacció de l'escriptura.

Mascort i els Ros del Cloquer durant cinc segles; sobretot ens ofereix notícies del segle XVI, que és de quan hi ha més pergamins. Aquesta centúria, el segle XVI, va representar l'apogeu de la societat del mas en el món rural català. El mas era una creació medieval, que a Mollet ja va estructurar la sociologia i l'economia de la localitat des del segle XII. El mas va ser la base econòmica de la societat medieval en les èpoques posteriors, però una data va marcar un canvi importat en la societat rural: l'any 1486 es va proclamar la Sentència Arbitral de Guadalupe, que va alliberar molts pagesos de mas de les limitacions que suposaven els mals usos i la remença. Els anys posteriors van permetre una època de prosperitat en el país, i especialment en el món rural. Es van començar a aixecar les masies imponents que coneixem avui dia. A Mollet, es va edificar l'església gòtica, també com a signe d'aquesta prosperitat dels habitants rics del poble, els pagesos de mas. Els Ros del Cloquer formaven part d'aquesta elit, com ho eren els Mascort a Gallecs. Però la vida a les masies no era fàcil.

Les vicissituds de les campanyes agrícoles feien que la prosperitat pogués trontollar i es posés en dubte la viabilitat financera del mas. Els Ros del Cloquer van estar a punt de perdre el mas; l'any 1533 un pagès forà, Jaume Montanyola, l'havia comprat.¹⁰⁴ Només els pactes matrimonials van fer possible que tornés a mans de la família. A les dificultats econòmiques s'hi afegia un dels principals problemes dels masos, la continuïtat

dinàstica. La fecunditat dels matrimonis estava destinada a evitar famílies nombroses. La successió passava íntegrament a un sol fill i els fills segons s'havien de compensar (dots per a les filles que es casaven, legítimes per als fills cabalers) amb quantitats importants. Les famílies de mas del segle XVI tenien pocs fills i això provocava que una mortalitat important deixés sovint la família sense hereus masculins. Els casaments de les filles amb altres famílies de mas i la capacitat de lideratge de les pubilles, quan no hi havia fill mascle, permetien la continuïtat familiar. En el cas dels Ros del Cloquer va ser el casament de les filles amb membres d'importants masos locals, els Borrell i els Lledó, el que va permetre superar la situació crítica de l'any 1533. El casament de pubilles amb cabalers d'altres masos, tant entre els Mascort com entre els Ros del Cloquer, va permetre que les famílies tinguessin continuïtat. Les pubilles esdevenien aleshores les hereves i propietàries i els marits nouvinguts assumien un paper legal secundari. El lideratge femení en alguns períodes va convertir les famílies de les masies en matrilineals, en què la sang de la nissaga passava per via femenina a les properes generacions.

El model sociològic de la família de mas trontollava sovint però tenia mecanismes per aguantar els embats difícils. També permetia als caps del mas emprendre i prosperar. Els Ros del Cloquer van incorporar al patrimoni que gestionaven els masos Moragues, Guanagol (can Besora)

¹⁰⁴ AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 34 (1533).

i probablement Pujol (en aquest cas, ho explicaria la presència en el fons d'alguns documents sobre aquesta família). La prosperitat de les famílies quedava sotmesa a la tutela dels veritables propietaris, els senyors directes, que intervenien en comptades ocasions en les maniobres dels seus pagesos emfitèutics. Els senyors del mas Mascort eren els Plegamans, el del mas Ros del Cloquer, el monestir de Sant Cugat; però en algunes terres les famílies d'aquests masos tenien altres senyors directes (els senyors de Vilatzir, el monestir de Montalegre o la Pia Almoina de Barcelona).

El segle XVI va ser una època de relativa prosperitat, malgrat una climatologia afectada per l'anomenada petita edat de gel. No obstant

això, va ser durant el segle XVII quan una intensificació de les mala climatologia (Fagan, 2009) va ajudar a crear unes condicions (sequeres, inundacions, baixes temperatures i plagues) que provocaren efectes molt perjudicials per a l'activitat agrària (Canyameres, 2009). A tot això, s'hi van afegir els conflictes militars que afectaren directament el territori rural: guerres i problemes originats pels allotjaments de les tropes (Dantí, 1988). L'impacte que tot això va provocar a Mollet i a Gallecs està per investigar. Així com hi ha molts temes que queden oberts més enllà d'aquest estudi, també dels segles medievals, i que més recerques en el Fons Ramon Ros Castelló i en altres fonts arxivístiques poden ajudar a aclarir.

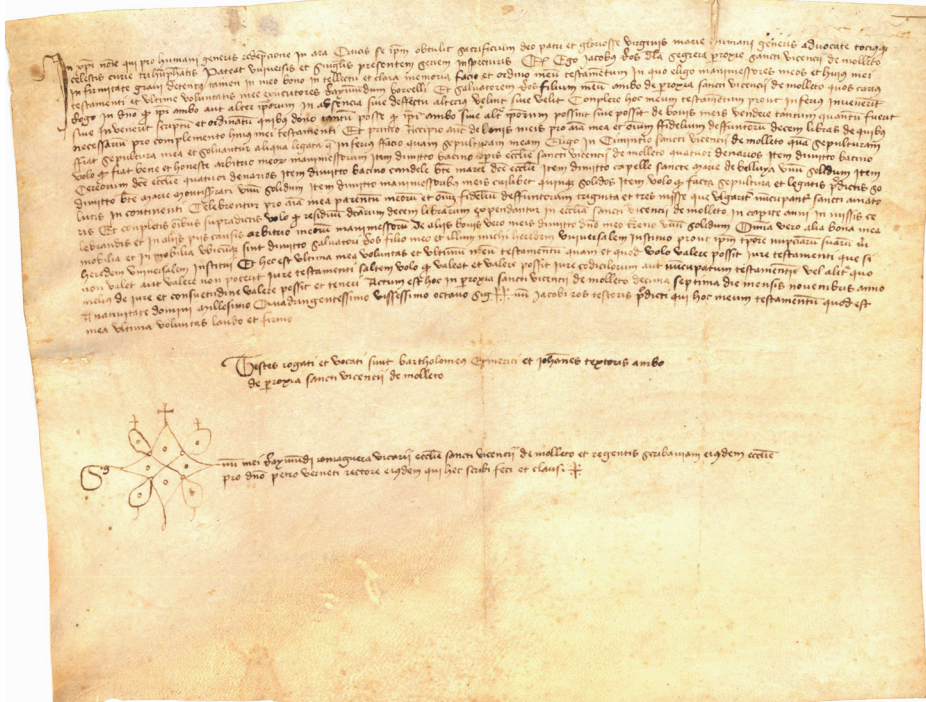
Bibliografia

- Barbany, C., Cantarell, C., Dantí, J., Garcia, R.M., Ribas, P. i Terrades, E. (1996). *De la balma a la masia. L'hàbitat medieval i modern al Vallès Oriental*. Museu de Granollers, Col·lecció Treballs del MdG, 2.
- Biagioli, G., Congost, R. i Jover, G. (Coord.) (2003). *L'organització de l'espai rural a l'Europa mediterrània. Masos, possessions, poder*. Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines i Centre d'Història Rural de la Universitat de Girona. Biblioteca d'Història Rural, Col·lecció Estudis, 5.
- Brocà de, G.M. (1985). *Historia del Derecho de Cataluña especialmente del Civil y exposición de las Instituciones del Derecho Civil del mismo territorio en relación con el Código Civil de España y la jurisprudencia*, volum I. Generalitat de Catalunya, Col·lecció Textos Jurídics Catalans, 1.
- Canyameres, E. (2009). *Masos, masies i masoveries. Estudi de l'agricultura de Santa Perpètua de Mogoda i Santiga (segles XI-XX)*. Ajuntament de Santa Perpètua de Mogoda.
- Congost, R. (1990). *Els propietaris i els altres. La regió de Girona, 1786-1862*. Eumo.
- Congost, R. i To, L. (Coord.) (1999). *Homes, Masos, Història. La Catalunya del nord-est (segles XI-XX)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Col·lecció Abad Oliba, 215.
- Dantí, J. (1988). *Terra i població al Vallès Oriental. Època moderna. El creixement demogràfic i econòmic als segles XVI i XVII*. Autoedició.
- Dantí, J. (2023). *Remences i pagesos benestants a la Catalunya moderna: els Puig de Llicà d'Amunt*. Dins F. Andrés, J.F. Pardo, M. Lomas i B. Pomara (Coord.), *Poderosos, marginados y gente común: una historia de todos. Homenaje a Rafael Benítez Sánchez-Blanco* (pp. 261-268). Albatros.
- Durand, A. (1998). *Les paysages médiévaux du Languedoc (Xe-XIIIe siècles)*. Presses Universitaires

- res du Mirail-Université de Toulouse-Le Mirail.
- Fagan, B. (2009). *La Pequeña Edad del Hielo. Cómo el clima afectó a la historia de Europa 1300-1850*. Gedisa.
- Fargas, M.A. (2003). Código y realidad de la construcción política de la familia. *Cataluña, siglos XVI i XVII. Revista Pedralbes*, 23, 479-496.
- Ferrer, L. (2007). Hereus, pubilles i cabalers. El sistema d'hereu a Catalunya. *Afers*.
- Ferrer, M.T. (1995). L'expansió d'una regalia al començament del segle XIV: el notariat reial. Dins *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, volum 13 (pp. 55-74).
- Ferrer, M.T. (2000). L'instrument notarial (segles XI-XV). Dins *Actes del II Congrés d'Història del Notariat Català*. (Barcelona, novembre de 1998) (pp. 29-88). Fundació Noguera.
- Garcia-Pey, E. (2001). Els noms de lloc i de persona de Mollet del Vallès. *Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada*, 6.
- Gifre, P. (2003). La consolidació d'un grup pagès: els senyors útils i propietaris de masos (1486-1730). *Revista Pedralbes*, 23, 513-523.
- Gordi, J. i Vilaginés, J. (Coord.) (1993). *Mollet-Mollet (993-1993). Ajuntament de Mollet del Vallès*.
- Gual, V. i Masdéu, R. (2021). *La immigració occitana a la Catalunya moderna*. Rafael Dalmau Editor, Col·lecció Episodis de la Història, 371.
- Homs, M.M. (2005). *El sindicat remença de l'any 1448. Ajuntament de Girona, Col·lecció Documents de l'Arxiu Municipal*, 11.
- Iglésies, J. (1991). *El fogatge de 1497. Estudi i transcripció. Volum 1*. Fundació Salvador Vives Casajuana. Rafael Dalmau editor.
- Pérez, X. (2014). Plànol del Baix Vallès, 1726. *Notes*, 29, 53-58.
- Pla, J. (1968, 3 ed.). *Els pagesos. Volum VIII de l'Obra completa*. Destino.
- Roig, J. (2015). Dades arqueològiques sobre la sagrera de Sant Vicenç i el nucli medieval de la villa de Moletto (s. XI-XIII): la intervenció al carrer de Gaietà Ventalló, 15-23 de Mollet del Vallès. *Notes*, 31, 55-83.
- Terrades, I. (1984). *El món històric de les masies*. Curial.
- To, L., Moner, J. i Noguer, B. (Coord.) (1998). *El mas medieval a Catalunya. Actes del col·loqui de tardor*. Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, Col·lecció Quaderns, 19.
- Vicens Vives, J. (1978). *Historia de los Remensas en el siglo XV*. Ediciones Vicens Vives.
- Vilaginés, J. (2001). *El paisatge, la societat i l'alimentació al Vallès Oriental (segle X-XII)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Biblioteca Abat Oliba, 234.
- Vilaginés, J. (2006a). Comentari al capbreu de Mollet. Dins *La gent i el paisatge. Estudis sobre el Vallès medieval* (pp. 35-42). Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Col·lecció Textos i estudis de cultura catalana, 106.
- Vilaginés, J. (2006b). El benefici de Santa Maria de la parròquia de Mollet. Dins *La gent i el paisatge. Estudis sobre el Vallès medieval* (pp. 75-86). Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Col·lecció Textos i estudis de cultura catalana, 106.
- Vilaginés, J. (2006c). Senyors i pagesos. Les relacions socials i la seva expressió en l'espai a Mollet durant la plena edat mitjana (segles XI i XII). Dins *La gent i el paisatge. Estudis sobre el Vallès medieval* (pp. 117-130). Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Col·lecció Textos i estudis de cultura catalana, 106.
- Vilaginés, J. (2016). El molí de Sota la Vila a Mollet. Recs i molins al Vallès en època medieval. *Notes*, 32, 9-30.
- Vilaginés, J. (2020). Famílies pageses, elits rurals i remença a Catalunya. El cas de Mollet del Vallès. *Estudis d'Història Agrària*, 32, 173-209.
- Vilaginés, J. (2023). Gombau de Besora, el senyor del Vallès. Del servei comtal a la creació de patrimonis nobiliaris a la Catalunya postcarolíngia. *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 34, 17-75.

Annex. Testament de Jaume de la Sagra, 1428

Reproducció del pergamí i transcripció del testament de Jaume de la Sagra, 1428 (AHMVA, Fons Ramon Ros Castelló, doc. 10).

In Christi nomine qui pro humani generis redemptione in ara Crucis se ipsum obtulit sacrificium Deo patri et glorioses Virginis Marie humani generis advocate totiusque /2/ celestis curie triumphantis Pateat universis et singulis presentem seriem inspecturis Quod ego Jacobus Ros de la Sagra parrochie Sancti Vicentii de Molleto /3/ infirmitate gravi detente tamen in meo bono intellectu et clara memoria facio et Ordino meum testamentum in quo eligo manumessores meos et huius mei /4/ testamenti et ultime voluntatis mee executores Raymundum Borrelli et Salvatorem Ros filium meum ambo de parrochia Sancti Vicentii de Molleto quos carius /5/ rogo in domino quod ipsi ambo ambo aut alter ipsorum in absentia sive deffectu alterius velint sive complere hoc meum testamentum pro ut inferius invenerint /6/ sive invenerit scriptum et ordinatum quibus dono tantum posse quod ipsi ambo sive alter ipsorum possint sive possit de bonis meis vendere tantum quantum fuerit /7/ necessarium pro complemento huius mei testamenti. Et primo accipio autem de bonis meis pro anima mea et omnium fidelium defunctorum decem libras de quibus /8/ fiat sepultura mea et solvantur aliqua legata quod inferius ffacio quam sepulturam meam eligo in cimiterio Sancti Vicentii de Molleto quam sepulturam /9/ volo quod

fiat bene et honeste arbitrio meorum manimessorum. Item dimitto bacino operis ecclesie Sancti Vicentii de Molleto quatuor denarios. Item dimitto bacino /10/ cereorum dicte ecclesie quatuor denarios. Item dimitto bacino candeles Beate Marie dicte ecclesie. Item dimitto capelle Sancte Marie de Belluya unum solidum. Item /11/ dimitto Beate Marie Montserrati unum solidum. Item dimitto manimessoribus meis cuilibet quinque solidos. Item volo que facta sepultura et legatis predictis so/12/lutis in continenti celebrantur pro anima mea parentum meorum et omnium fidelium defunctorum triginta et res misse que vulgariter nuncupantur Sancti Amato/13/ris . Et completis omnibus supradictis volo que residuum dictarum decem librarum expendantur in ecclesia Sancti Vicentii de Molleto in capite anni in missis ce/14/lebrandis et in aliis piis causis arbitrio meorum manimessorum de aliis bonis vero meis dimitto domino Deo terreno unum solidum omnia vero alia bona mea /15/ mobilia et immobilia ubicumque sint dimitto Salvatoris Ros filio meo et illum mihi heredem universalem instituo pro ut ipsum tempore nuptiarum suarum in /16/ heredem universalem institui. Et hec es ultima mea voluntas et ultimum meum testamentum quam et quod volo valere possit iure testamentum que si /17/ non valet aut valere non poterit iure testamenti saltem volo que valeat et valere possit iure codicilorum aut nuncupatum testamenti vel aliter quo /18/ melius deiure et consuetudine valere possit et teneri.

Actum est hoc in parrochia Sancti Vicentii de Molleto decima septima die mensis novembris anno /19/ a Nativitate Domini Millesimo Quadrigentesimo vicesimo octavo.

Sig+num Jacobi Ros testoris predicti qui hoc meum testamentum quod est /20/ mea ultima voluntas, laudo et firmo. /21/

Testes rogati et vocati sunt Bartholomeus Eymerici et Johannes Textoris ambo de /22/ parrochia Sancti Vicentii de Molleto. /23/

Sig+num mei Raymundi Romaguera vicarii ecclesie Sancti Vicentii de Molleto et regentis scribaniam eiusdem ecclesie /24/ pro domino Petro Verneti rectore eiusdem qui hec scribi, feci et clausi. +

